

ТМ	Г. XXXII	Бр. 4	Стр. 947 - 954	Ниш	октобар - децембар	2008.
----	----------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

Осврт
Примљено: 16.08.2008.

Ратко Р. Божовић

БЕЗПРИЗОРНА СТИГМАТИЗАЦИЈА СРБИЈЕ И ЊЕНИХ ГРАЂАНА *

У периоду веома интензивне истраживачке праксе о проблемима корупције у Србији (од 2003. до 2007), чији је резултат објављивање три запажене студије (књиге), Слободан Вуковић, рекло би се, са ентузијазмом, онако "из ината", пише књигу (студију), потпуно другачије провенијенције од књига о корупцији.

Добро изабран симбиличко-иронични наслов књиге *Како су нас волели* поткријељен конкретизованим поднасловом *Антисрпска пропаганда и разбијање Југославије*, на самом почетку се отвара за комуникацију, за дијалог, са другачијошћу од постојеће наметнутости. *Како су нас волели*, у ствари, представља виђење и разумијевање једног социолога сложених проблема на просторима ех-Ју са усредсређеним погледом на статус и (историјску) улогу Србије у распаду друге Југославије под присмотром и диктатом великих свјетских сила, прије свега, САД и Њемачке и у односу на њих мале Аустрије, али, да се ипак не заборави, Аустрије као неуспјешне наслједнице велике и моћне Аустроугарске монархије. Главни проблем што се разматра у овој веома научно инспиративној и друштвено оправданој књизи, како за оне који су на трагу истог мишљења, тако и за оне са супротне стране, представљају моћни свјетски масовни медији са њиховом изграђеном утицајном пропагандом у циљу наметања мишљења и тиме вјеште манипулације и моделовања мишљења масовних грађана. Такви медији не остварују суштински директну друштвену моћ, јер би је преузимали од постојеће политичке власти, као и од снажних економских снага. У ствари, медији (за)добивају *изведену* моћ, прије свега, од истих тих политичких и економских снага, а која изнуђава "добровољну послушност" од анонимних грађана. У констелацији таквих односа у друштву, медији стварају намјештену истину чак и о историјским догађањима, а како онда неће о конкретним догађањима која се "пред очима" јавности иако конкретно одвијају, ипак различито виде.

---

vukicevic@t-com.me

* Слободан Вуковић, *Како су нас волели* (*Антисрпска пропаганда и разбијање Југославије*), Stylos, Нови Сад; Институт друштвених наука, Београд, 2007.

Србија је стигматизирана, једноставно "оцрњена", од стране моћне међународне заједнице и то као главни кривац, која са, по њима, израженом ксенофобичношћу постаје главни пројектант и истовремено "извођач радова" на просторима ех-Југославије. У свом експанзионистичком ходу напада се, по мјерилима свјетске заједнице, све што је не само супротстављајуће њој него и једноставно разликујуће од саме ње и њених националистичких интереса. У том стигматизовању посебно мјесто заузимају водећи масовни медији у свијету, гдје се на дјелу одсликава њихова изведена моћ, када се баш показују као "продужена рука" својих главних политичких снага и стратега у спровођењу идеологије доминације у свијету. Водећи медији данас у свијету вјешто преокрећу ред ствари када "продају" лаж за истину, појаву за суштину и тиме један народ као што је српски проглашавају чак геноцидним. Тако је српском народу на истовјетан начин приписан експанзионистички напад на друге народе и у том правцу тежња за освајањем туђих територија, тј. територија на којима су Срби у великој већини стољећима живјели. Колико су Срби тежили освајању "страних територија" показало се на крају када Србија доживљава ванправно губљење, према захтјеву моћних свјетских сила, властите историјске територије Косова и Метохије. Није само у питању економски значајан губитак, него још више на повијесно-културолошком плану: затирање косовског мита, те одношење изузетно вриједних уопште културно-историјских и посебно религијских средњовјековних споменика, манастира и цркава, тј. затирању повијесног лика једном народу. Тиме су свјетски моћници погазили, ко зна по који пут, властите прокламоване принципе, декларације, резолуције, уопште међународне правне норме и сл.

Српски национализам је тако рећи историјски изведен из других национализма, прије свега, из хрватског национализма и то још од раније, прије Другог свјетског рата. У ствари, он се није показао тако, како му је приписано, тј. експанзионистичким у смислу освајања (отимања) туђих територија и асимиловања других нација на тим истим територијама. Можда се за њега може рећи да је то "национализам повријеђеног поноса".¹ Тај национално повређени понос код Срба датира прво, од Другог свјетског рата када је над њима извршен до тада невиђен геноцид од стране усташких (хрватских) хорди и друго, од најновијих догађаја када свјетске силе користе метод "дуплих стандарда", по којем једним народима (Србима у Српској Крајини – Хрватска и Србима у Републици Српској – БиХ) не дозвољавају властито самоопредјељење да то "глатко" прихватили Албанцима на Косову и Метохији и тако у непосредној близини (у сусједству) формирају двије државе истог народа. Не можемо никако изоставити а да не поменемо политику албанских сецесиониста вођену читаво послератно вријеме (послије Другог свјетског рата), а које је коришћено као припремно вријеме за потпуно исељење Срба са њихове властите територије (Косова и Метохије). Иначе, све Југославије (прва, парламентарна монархија; друга, социјалистичка република; трећа, скраћена од Србије и Црне Горе у транзицији и на крају одвајањем Црне Горе од Србије угашена Југославија) имале су националне проблеме и то како на плану међунационалних односа главних наци-

¹ Иван Крастев, *Балкан и Европска унија*, НИН, бр. 3000, 26. 06. 2008, стр. 114-17.

ја, тако и на плану односа главних нација и националних мањина. Зато није ни најмање случајно то што су се на овим просторима јављали закашњели национализми који су знали да буче и онда када ћуте (*cum clamet, tacet*). Посебан проблем, који се теже разрјешавао, одиграо се са националним мањинама и њиховом, често измишљеном државотворном свијешћу. То је Марија Тодорова добро запазила: "И заиста, питање мањина одувек је било саставни део развоја националних држава, а на истоку Европе посебно. Међутим, практично нико није инсистирао на чињеници да етничке сукобе не изазива етничка комплексност сама по себи, него етничка комплексност у оквиру идеализоване националне државе која тежи етничкој хомогености".²

Усред најновијих догађања српски народ се демонизује од стране моћних свјетских сила. Једноставно и једнострано му се приписује својеврсни "егзорцизам", да би му послје тога, само ако их врате у примјерену послушност (пристајање), одмах додјеливали супротан епитет, таман тако као да су *être de grâce* (милосно биће), а не оно претходно ужасно агресивно биће.

Масовни медији, поготову електронски, аутоматски стижу на све просторе планете да "информишу, обавијесте, упуте грађане намјенског мњења", односно, како ће то Маклуан казати, да електронски медији успостављају доба типичне несвјесности и равнодушности. Баш због те њихове снаге и утицаја, моћне политичке силе знају да их користе у сврху својих огољених себичних интереса. Преко њих, дакле, моћне политичке силе стварају стереотипе о противнику демонизујући га до крајњих граница, као што су то чинили и поново чине Американци у Ираку или чак било гдје тамо гдје процијене могућности остваривања свог "аутистичког интереса". Медији су им у томе големо на услузи, чиме и они сами (за)добивају моћ која, иако "изведена моћ" све више поприма снагу владајуће моћи, нарочито у произвођењу негативних посљедица. "Медији и моћ су уско повезани, што отвара област проучавања културе ка променљивости политичке и кланици историје. Они учествују у стварању нашег погледа на свет, јавног мњења, система вредности и облика понашања, и због тога представљају важно средиште политичке моћи и борбе".³

Слободан Вуковић се подухватио веома тешког и уједно сложеног задатка да критичко-истраживачки анализира колико и како су свјетски познати и признати медији крајем другог миленијума (последње деценије 20. вијека) пратили распад, прво, државно-друштвене заједнице и друго, урушавање комунистичког поретка и то све кроз призму и улогу Србије у свему томе. Када на видјело дана избију друштвено значајни догађаји и посебно проблеми који их прате, онда се поготову примјећују медији и то тако као да они сами производе те догађаје, а не само (дез)информишу јавност о тим догађајима. Али, медији ипак знају да догађајима дају одређена значења, па онда преко њих као и других значења производе значења друштвено-политичког поретка у којем дјелују. Тиме производећи значења о постојећој стварности коју производе неке друге снаге (економске, политичке, војне, па и културне) медији задобијају ту изведену моћ у друштву у којем егзистирају. Према томе, значај и значење масовних медија не настаје, само по

² Марија Тодорова, *Имагинарни Балкан*, Чигоја штампа, 1999, стр. 224.

³ Даглас Келнер, *Медијска култура*, СЛЮ, Београд, 2004, стр. 64.

себи, независно од политичко-друштвених услова у којима настају, функционишу и развијају се као не и независно од контекста културе, без обзира на то што мас-медији намећу специфичне моделе културе или субкултуре као што су модели масовне и потрошачке културе са превлашћу вјештачких потреба.

Из претходно изнесених карактеристика и дјеловања мас-медија, намеће се питање – да ли медији ипак имају толико неприкосновену друштвену моћ? С. Вуковић даје детерминирајућу снагу и улогу медијима у друштву. Узмимо за примјер следеће његово мишљење о медијима изречено на самом почетку ове студије (у Уводу), када каже: "Преузимајући улогу гласноговорника глобализма међународни медији су доминантно утицали, и данас утичу на стварање политичких парадигми и формирање светског јавног мњења. Отуда широко распрострањени анимозитети и предрасуде у њима исказани у већој мери утичу не само на формирање ставова појединих актера задужених за разрешење друштвене кризе већ, у великој мери, и на доминантне (владајуће) парадигме и ставове којима се бави друштвена наука" (стр. 9). Чињеница је да су медији "прави мајстори" у манипулацији грађанима, па тиме постају моћници оне снаге колико им то дозвољавају главне структурне друштвене моћи (економске, политичке, војне). Медији им то (латентно и отворено) враћају тако рећи сталном промоцијом, на разне начине. Ту се одмах поставља питање формирања јавног мњења, посебно оног могућног које критички резонује. Само веома је битно да се то резонување једноставно не редукује на "мудријашко зановијетање".⁴

Срби су, иначе, историјски стално оптуживани и то од потпуно супротних страна за исту ствар исто као што су за потпуно различите ствари осуђивани на истовјетан начин. Речено им је да су били, прије Другог рата, чисти конзервативци ситносопственички настројени, те су мање од других народа на територији друге Југославије прихватили социјалистичко или комунистичко уређење југословенског друштва. У најновије вријеме, тј. вријеме урушавања социјализма, Срби се стављају на тапет као "најтврђи" (око-рјели) комунисти, или још изоштреније као бољшевици. Истицана им је ознака да су четници, која није сметала првој стигматизацији. Тако су Срби често називани Србо-комунистима или Србо-четницима, и да им такво именовање није сметало без обзира што су комунисти и четници потпуно супротних идеологија. Отуда она позната прича да су се Срби "добровољно определијелили за комунизам", те према томе, комунизам је од стране Срба наметнут другим народима на Балкану, посебно Хрватима и Словенцима који су, по природи ствари, рационално усмјерени на Запад. С. Вуковић истиче такве пропагандно-идеолошке ставове њемачко-аустријске политике и њихових медија. Њемачки и аустријски медији, такође, масовно осуђују Србе за хегемонизам и комунизам истичући читави календоскоп разних синтагми за обиљежавање Срба и Србије као нпр.: "Велика Србија", "Србојугославија", "угњетачка (српска) нација", "србокомунисти" и "србочетници" па све до "Србојугославија" итд. Дакле, "Срби су за све криви"! Такође, без критичког увида у право стање ствари Србима се, гдје год били и шта год радили, приписују многе ствари а за које се, поуздано зна, да су их учинили

⁴ Јирген Хабермас, *Јавно мњење*, Култура, Београд, 1969.

други. Тако им се *ad infinitum* приписује и оно што јесу и оно што нијесу учинили. Тиме као да се пропагира не само да Срби мрзе друге па онда и други њих, него се иде тако далеко да им се импутира како и сами себе мрзе. А пошто у Србији ништа није добро онда она грађанима, "нарочито слободним", не може ни сопствена домовина бити добра нити слободна. То је ишло до таквог апсурда да се хтјело, по сваку цијену, наметнути мишљење народа о самим себи, како би сâм доживио катарзу и тиме спасао самог себе од сопствене кривице.

У демонизацији или сатанизацији Србије и Срба због њихове агресије на друге народе и народности на гео-политичком простору који је заузимала друга Југославија, посебно су предњачили Њемачка и Аустрија, као још од раније политички и ратни противници Србије, без иоле смисла за објективност у сагледавању истине. Чак се позивају и на ону прошлост када су саме биле агресори на Србију. У ствари, понашају се грубо, необјективно, као да су у прошлости оне биле покорене од Србије, те им се указала прилика за "историјски реванш", па био он само вербалне природе. То такво стање ствари Слободан Вуковић је добро "снимио", упоредио прошле и садашње стање и на крају анализирао постојећу политичку сцену и посебно показао необјективност најпознатијих свјетских медија (штампаних и електронских) о стању ствари у Србији 90-их и на почетку трећег миленијума. Ради се о томе да медији са страних терена информишу по упуту који им одређују моћне политичке снаге у друштву. Зато се намеће неизбјежно питање – каква је то демократија у друштву када нема говора о егзистирању медија који потпуно самостално критички резонују (Хабермас), што ће рећи да нема ни потпуно независних медија.

Западни свијет, који изразито потпада под савремену техничку цивилизацију, зна да своје најнехуманије и најдеструктивније милитаристичке радње, до највећег ступња сарказма, еуфемистички именује као да се ради о безазленој дјечјој игри. Тако нпр. немилосрдно бомбардовање другог прво се, по правилу, именује неутралним термином као што је *кампања*, да би се потом проглашавало *хуманитарним бомбардовањем*, *НАТО-интервенцијом*, да би цивилне жртве тако нехумано и дрско називали *колатералном грешком* и томе слично. Наспрам тог "милосрдног именовања" своје немилосрдне агресије и насиља над недужним цивилним становништвом, истовремено "цвјета" читави галиматијас неадекватног (погрдног) означавања Срба и Србије. То изгледа тако оптерећујуће да би тешко могао издржати читави један континент са свим стереотипима који се односе на поједине земље и народе. Поред тога, нијесу изостале како реалне пријетње тако ни оне "страве и ужаса" које као да су наручене из телевизијских серија и филмова типа Дракуле и Франкенштајна. Такође, карактеристично је лијеplersе етикета од стране свјетских моћника на бази неисторијских чињеница, као што су: "Не, Срби нису изазвали само Први светски рат, не, без њих не би било 'ни холокауста'" (Б. Клинтон, тадашњи предсједник САД); "Принципов чин (сарајевски атентат) изазвао почетак клизања Европе и два светска рата и довео до успона комунизма и фашизма" (Р. Холбрук, тадашњи амерички дипломата). На бази свега тога, Весли Кларк, командант НАТО-а за Европу, препоручиће: "Србију претворити у прах и пепео".

С. Вуковић веома успјешно детектује тадашње (а оно је и постојеће) стање ствари када за антирпску пропаганду и медијску манипулацију исти-

че да се заснивају на шмитовској (Carl Schmitt) парадигми *пријатељ-непријатељ*, која се на моралном плану очитује као добро-зло, а на естетском као лијепо-ружно, на економском корисно-штетно. А све се то може операционализовати на конкретну праксу друштвених догађања на просторима ex-Yu, гдје је једно оно што се збивало у реалитету (не)прилика југословенских народа, а друго оно што се хтјело идеолошки наметнути да се збило као једина истина.

Хапшењем скоро цјелокупне политичке елите и њеним слањем на унапријед предодређени Хашки процес (суд), велике силе као да хоће да злочин индивидуализују а народ тобоже ослободе од колективне одговорности. У констелацији таквог стања међународно-политичких односа, шта се друго може очекивати и од најпрофесионалнијих и најнезависнијих медија до стигматизација и демонизација и то не само политичке елите Србије, него и цијела народа који води вишеструку борбу противу других народа. У ствари, Срби се нијесу експанзионистички борили за територију која није њихова, него, прије свега, за самоопредјељење на властитој (својој) територији. Уосталом, хтјели су остварење својих права као сви остали народи који су живјели са њима у заједничкој државној заједници (Југославији), коју су, иначе, преферирали и у вријеме изузетне кризе југословенског друштва. Сасвим је друго питање како се та борба водила од стране свих оних који су у њој учествовали са гледишта ратних норми и саме етичности рата. Према свему изложеном, очигледно је да је међународна заједница руководећи се пристрасном политиком, у значајној мјери, доприносила стању ствари како су се одигравале на разним геополитичким просторима бивше Југославије. Истовремено, медији ће инструирани од стране владајуће политике, нпр. медији у Њемачкој и Аустрији (посебан примјер, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*), све што је и што није за осуду, сматрало се да треба приписати Србима и то не само оно што се у садашњости него и оно што се у прошлости одиграло. "То говори, закључује С. Вуковић, о њиховом настојању да све што има какве везе са Југославијом, Србијом и Србима треба оцрнити и у том циљу, на симболичком плану, повезати с фашизмом и болшевизмом" (стр. 87). Њемачка и Аустрија са интензивном пропагандом и кампањом, прво од стране владајуће политике па онда од стране извршилачке медијске сатанизације Србије као да хоће да прецизно покажу како се историја понавља, посебно као "несрећна свијест". Медији су изложили свој лик, показујући се послушним извршиоцем владајућег политичког поретка, без значајнијег помака према самосталном, непристрасном и слободном извјештавању, "приказивању истине". Тиме су се показали зависним, без директне друштвене моћи. Али, с обзиром на то да су вјерно служили својим владама и значајно манипулисали јавним мњењем, уложили труд у његово моделовање, медији су задобијали *изведену* друштвену моћ и на неки начин *продужену* моћ које су им обезбјеђивале моћне политичке снаге у њиховим друштвима. Битна ствар за њих састоји се у томе да по задатку што више сатанизују не само непожељне као што су држава и друштво, посебно њихова политичка власт, него и цјелокупни народ. Информације се намјештају, фризирају, гдје често истину замјењује лаж, суштину појава, садржај елементарна форма. Медији знају бити и уздржани, да кажемо ниједи, посебно када чекају када ће и како своју сопствену информацију пуштити у јавност, тј. колико то одговара снагама моћи у друштву. То Вуковић уочава на прави

начин илустрujuћи облик доминације политичке власти у САД над информацијама на примјеру извјештаја ЦИА-е о ставу америчке администрације на почетку кризе у Југославији, који је "увелико, ако не и одлучујуће, одредио и становиште америчких масовних медија, заправо како се мењао став администрације тако се мењало и извештавање и коментарисање медија" (стр. 121). Тиме се хоће рећи двије ствари: једна је она која говори да су медији, у крајњем, само гласноговорници мишљења својих влада и друга, која истиче да када већ ускладе мишљење или хтјење са својим владама, они из те (за)добијене изведене моћи добијају продужену моћ дјелујући као "продужена рука" у маси, која је све више без индивидуалности. Таквим су се редом показали најгласовитији свјетски медији према догађајима у ex-Yu, гдје су Србија и Срби били на тапету непримјерене сатанизације и проглашавања кривцима за најмонструозније радње које су други припремили и уједно извели, као што су неке од њих: убиство у улици Васе Мискина у Сарајеву; потом на пијаци Маркале, исто у Сарајеву; као и прећуткивање злочина у Братунцу; Рачак на Косову и др. А наспрам тога такође је, у најмању руку, симптоматично праћење догађаја који су уперени противу Срба као нпр. "Олуја", егзодус Срба из Српске Крајине у Хрватској, када се и то не само умањује него чак изокреће реално стање, па се Хрвати бране а Срби осуђују као типични "побуњеници без разлога". У тим осудама Срба и Србије, посебно од стране Њемачке и Аустрије, има пуно типичности па одатле и лакше препознатљивости. За разлику од њих, Енглеска као "стара европска дама дипломатије", у почетку уздржана да би се последице "распојасала" и "на сав глас" шибала по претпостављеном непријатељу, још непријатељу који је конзервативан, византијског или истичњачког кова, неприкосновено комунистички и шта још све не, само да би се што више оцрнио на увид међународном јавном мњењу. Углавном, британска штампа, како то установљује С. Вуковић, руковођена је, прије свега, антикомунизмом, а још под утицајем па донекле и притиском испробаних противника, Њемачке и Аустрије, те онда и под америчким притиском, гдје и САД (п)остају непринципијелне у ставовима према Србији и Србима. Иначе, уопште је била неискрена политика великих сила на челу са моћним САД у погледу тога да су као у почетку били за очување цјелине Југославије. Напротив, многи од њих су имали интересне сфере унутар Југославије и самим тим, поред осталог, били за њено распарчавање, на чему су, у ствари, здушно радиле "у рату и миру". Вођење политике "дуплих стандарда", стално се Србима (а и Србији) предимензионирала кривица а супротној страни (Хрватима, Муслиманима и Албанцима) умањивала или једноставно пропуштала преко анонимне стратегије као да се ама баш ништа није ни десило, иако су постојале видљиве кривице од стране ових других. Штавише, Срби су се стално стављали на историјску позорницу кривње (нпр. за избијање Првог свјетског рата) и тиме жигосали као вјечити незадовољеници, агресори, шовинисти, назадни конзервативци и специјални србокомунисти итд.

Новинари познатих свјетских медија напосто су се утркивали ко ће први пуштити сензационалистички намјештену информацију; иако неистинита, ипак су је стратегији манипулације наметали као највећу истину, поготову када је уперена противу оних које су већ унапријед демонизовани. Таква међународна владајућа политика, уз своју вјерну медијску пратњу, стварала је или јачала услове (претпоставке) разградње једне послеријатне ко-

лико-толико респектабилне политичко-друштвене заједнице (друге Југославије). У томе су јој, може се тврдити, здушно помагале домаће противречности, сопствене недоречености, као и историјске недостатности.

Књига Слободана Вуковића са симболичким насловом *Како су нас волели* могла би се реалистички насловити *Како су нас мрзјели* или, ако хоћемо да еуфемистички реагујемо, *Како нас нијесу волели* и представља нарочито инспиративну студију у смислу свједочења о једном временском периоду југословенских, посебно српских, неприлика. Поготову је важно питање како се према тим неприликама односила моћна међународна заједница са посебном улогом каналисаних најпознатијих медија у свијету. Студија је заснована на релевантним теоријским изворима и поузданим искуственим показатељима које је аутор у истраживању користио. Дакле, ова студија представља значајан допринос социолошкој науци, а и уопште друштвеним наукама, као и самој друштвеној пракси.

Ова крајње деликатна и актуелна тема која се разлаже и образлаже на кокретним бурним догађањима једне земље (Југославије) са двоструким распадом (друштвено-политичке заједнице-државе и политичког поретка у њој), захтијева методолошки веома озбиљан истраживачки поступак, што је Слободан Вуковић овом студијом и остварио. Зато, евентуалне пропусте и недоречености у самој студији треба схватити, а и толерисати с обзиром на то да је у њој изложено виђење једног социолога не само интелектуалне препознатљивости, него и човјека (јасно се да уочити) извјесног емоционалног набоја. Из претходно реченог напросто се намеће препорука: књигу треба обавезно (про)читати.